

QOZOG'ISTON TA'LIM TIZIMI

*Usmonova Nigora**Saidxodjayeva Diyora**UMFT universiteti, Pedagogika
yo'nalishi PD-23 guruh talabalari*

Annotatsiya: Mazkur maqolada Qozog'iston Respublikasining ta'lim tizimi har tomonlama tahlil qilinadi. Unda maktabgacha ta'limdan boshlab oliy va oliy ta'limdan keyingi bosqichlargacha bo'lgan ta'lim tuzilmasi, so'nggi yillarda amalga oshirilgan islohotlar, zamonaviy yondashuvlar hamda xalqaro tajriba bilan uyg'unlashuv jarayonlari yoritilgan. Shuningdek, ta'lim tizimining kuchli jihatlari bilan bir qatorda mavjud muammolar, hududlararo tafovutlar va ularni bartaraf etish istiqbollari chuqur tahlil etilgan. Maqola Qozog'iston ta'lim tizimining raqobatbardosh kadrlar tayyorlashdagi o'rni va ahamiyatini ochib berishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Qozog'iston ta'lim tizimi, maktabgacha ta'lim, umumiy o'rta ta'lim, kasbiy ta'lim, oliy ta'lim, ta'lim islohotlari, raqamlashtirish, kompetensiyaga asoslangan yondashuv

Kirish

Qozog'iston Respublikasi ta'lim tizimi mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida hal qiluvchi o'rin tutadi. Globalizatsiya, raqamli iqtisodiyot va bilimga asoslangan jamiyat shakllanayotgan bir davrda ta'lim sifati har bir davlatning raqobatbardoshligini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan, Qozog'iston mustaqillikka erishganidan buyon ta'lim sohasini tubdan isloh qilish, uni xalqaro standartlarga moslashtirish hamda zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega bo'lgan kadrlar tayyorlashni davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylantirdi.

Sobiq sovet ta'lim modelidan meros bo'lib qolgan markazlashgan tizimni bosqichma-bosqich liberallashtirish, ta'lim muassasalariga akademik erkinlik berish va ta'lim mazmunini yangilash jarayoni Qozog'iston uchun murakkab, ammo zarur bosqich bo'ldi. Bu jarayonda davlat nafaqat milliy an'analarni saqlab qolishga, balki Yevropa va jahon ta'lim makoniga integratsiyalashuvga ham alohida e'tibor qaratdi. Xususan, Bolonya jarayoniga qo'shilish, kredit-modul tizimining joriy etilishi va akademik mobillikning kengayishi ta'lim tizimining ochiqligini ta'minladi.

Bugungi kunda Qozog'iston ta'lim tizimi faqat bilim berishga emas, balki shaxsning har tomonlama rivojlanishiga, tanqidiy va ijodiy fikrlashiga, mehnat bozoriga moslashuvchan mutaxassis sifatida shakllanishiga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, ta'limdagi hududlararo tafovutlar, kadrlar malakasi va infratuzilma bilan

bog‘liq muammolar hamon dolzarrligicha qolmoqda. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi — Qozog‘iston ta‘lim tizimining tuzilmasi, amalga oshirilayotgan islohotlar, mavjud yutuqlar va muammolarni har tomonlama tahlil qilish hamda uning kelajakdagi rivojlanish istiqbollarini yoritib berishdan iborat.

Qozog‘iston ta‘lim tizimi quyidagi asosiy bosqichlardan iborat:

- Maktabgacha ta‘lim
- Umumiy o‘rta ta‘lim
- Texnik va kasbiy ta‘lim
- Oliy ta‘lim
- Oliy ta‘limdan keyingi ta‘lim

Bu tuzilma xalqaro ta‘lim modellari, xususan, Yevropa va MDH davlatlari tajribasiga asoslangan bo‘lib, tizimning izchilligi va uzluksizligini ta‘minlaydi.

Maktabgacha ta‘lim tizimi

Maktabgacha ta‘lim Qozog‘iston ta‘lim tizimining eng muhim va poydevor bosqichi hisoblanadi. Ushbu bosqich 3 yoshdan 6 (ba‘zi hollarda 7) yoshgacha bo‘lgan bolalarni qamrab oladi va ularning jismoniy, aqliy, ijtimoiy hamda psixologik rivojlanishini ta‘minlashga qaratilgan. Davlat siyosatida maktabgacha ta‘limga alohida e‘tibor qaratilishi bejiz emas, chunki aynan shu davrda bolada shaxs sifatida shakllanishning asosiy ko‘nikmalari paydo bo‘ladi.

So‘nggi yillarda Qozog‘istonda maktabgacha ta‘lim qamrovini oshirish maqsadida keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirildi. Xususan, davlat bog‘chalari bilan bir qatorda xususiy bog‘chalar faoliyatini qo‘llab-quvvatlash, davlat-xususiy sheriklik asosida yangi muassasalar ochish va qisqa muddatli tayyorlov guruhlarini tashkil etish yo‘lga qo‘yildi. Bu esa ayniqsa shahar va qishloq hududlari o‘rtasidagi farqni kamaytirishga xizmat qilmoqda.

Maktabgacha ta‘lim muassasalarida ta‘lim-tarbiya jarayoni maxsus davlat standartlari asosida olib boriladi. Dasturlarda bolalarning nutqini rivojlantirish, boshlang‘ich matematika tushunchalari, ijodiy faoliyat, musiqa, jismoniy tarbiya va axloqiy qadriyatlarni shakllantirishga alohida urg‘u beriladi. Bundan tashqari, ko‘p millatli jamiyat sharoitida bolalarda bag‘rikenglik va madaniyatlararo muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish muhim vazifa sifatida qoraladi.

Kuchli jihatlari: Maktabgacha ta‘lim bolalarning maktabga tayyorgarlik darajasini oshiradi, ularning muloqot qilish, jamoada ishlash va mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi. Davlat tomonidan moliyalashtiriladigan dasturlar orqali ko‘plab oilalar uchun ta‘limga kirish imkoniyati kengaydi.

Mavjud muammolar: Qishloq hududlarda bog‘chalar sonining yetarli emasligi, malakali tarbiyachilar tanqisligi va ayrim muassasalarda moddiy-texnik bazaning eskirganligi dolzarb muammo bo‘lib qolmoqda.

Istiqbollar: Tarbiyachilar malakasini oshirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish va inklyuziv ta'limni rivojlantirish orqali maktabgacha ta'lim sifati yanada yaxshilanishi kutilmoqda.

Shunday qilib, Qozog'istonda maktabgacha ta'lim tizimi nafaqat bolalarni maktabga tayyorlash, balki jamiyatning intellektual salohiyatini uzoq muddatli rivojlantirishga xizmat qiluvchi muhim strategik yo'nalish hisoblanadi.

Umumiy o'rta ta'lim

Umumiy o'rta ta'lim Qozog'iston ta'lim tizimining markaziy va eng muhim bo'g'ini hisoblanadi. Ushbu bosqich jamiyat uchun zarur bo'lgan asosiy bilimlar, ko'nikmalar va ijtimoiy qadriyatlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Qozog'istonda umumiy o'rta ta'lim 11 yil davom etadi va majburiy hisoblanadi. U uch bosqichdan iborat: boshlang'ich ta'lim (1–4-sinflar), asosiy o'rta ta'lim (5–9-sinflar) va yuqori sinflar (10–11-sinflar).

Boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarda savodxonlik, elementar matematika bilimlari, mantiqiy fikrlash va o'qishga bo'lgan qiziqish shakllantiriladi. Bu davrda o'qituvchining pedagogik mahorati alohida ahamiyat kasb etadi, chunki aynan shu bosqichda bolalarning keyingi ta'limga bo'lgan munosabati belgilanadi. Asosiy o'rta ta'limda esa fanlar ko'lami kengayib, o'quvchilarda tabiiy va ijtimoiy fanlar bo'yicha asosiy tushunchalar shakllantiriladi.

Yuqori sinflarda o'quvchilar kelajakdagi kasbiy yo'nalishini aniqlash imkoniyatiga ega bo'ladilar. So'nggi yillarda Qozog'istonda yuqori sinflarda profil ta'limini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu esa o'quvchilarga o'z qiziqishlari va qobiliyatlariga mos fanlarga chuqurroq e'tibor berish imkonini yaratadi.

So'nggi yillarda umumiy o'rta ta'lim tizimida yangilangan o'quv dasturlari joriy etildi. Ushbu dasturlar bilimlarni yodlashga emas, balki kompetensiyaga asoslangan yondashuvga tayanadi. O'quvchilarning tanqidiy fikrlashi, muammolarni hal qilish qobiliyati, mustaqil izlanishi va amaliy bilimlarini rivojlantirish asosiy maqsad sifatida belgilangan.

Chuqur tahlil:

- **Ijobiy jihatlar:** Yangilangan dasturlar o'quvchilarning faolligini oshiradi, ularni mustaqil fikrlashga undaydi va real hayot bilan bog'liq masalalarni yechishga tayyorlaydi. Baholash tizimining shaffofligi oshib, formatif va summativ baholash usullari joriy etildi.
- **Muammolar:** O'qituvchilarning yangi o'quv dasturlariga moslashish jarayoni barcha hududlarda bir xil kechmayapti. Ayrim maktablarda o'quv yuklamasining ko'pligi, sinflarning haddan tashqari to'lishi va o'quv-uslubiy resurslarning yetishmasligi ta'lim sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

- **Ijtimoiy jihatlar:** Shahar va qishloq maktablari o'rtasida ta'lim sifati bo'yicha tafovut saqlanib qolmoqda. Bu esa teng ta'lim imkoniyatlarini ta'minlash masalasini dolzarb qiladi.
- **Istiqbollar:** O'qituvchilar malakasini doimiy oshirish, raqamli ta'lim resurslarini keng joriy etish va individual yondashuvni kuchaytirish orqali umumiy o'rta ta'lim sifatini yanada yaxshilash mumkin.

Xulosa qilib aytganda, Qozog'istonda umumiy o'rta ta'lim tizimi chuqur islohotlar jarayonida bo'lib, u nafaqat bilim berish, balki kelajakda jamiyat rivojini ta'minlay oladigan faol, mas'uliyatli va raqobatbardosh shaxslarni tarbiyalashga qaratilgan.

Qozog'iston ta'lim tizimi izchil islohotlar orqali zamonaviy va raqobatbardosh tizimga aylanish yo'lida. Kuchli jihatlar bilan birga, hududlararo tengsizlik, kadrlar sifati va infratuzilma muammolari mavjud. Shunga qaramay, davlat siyosati va xalqaro hamkorlik ushbu muammolarni bosqichma-bosqich hal etishga xizmat qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xaydarov. S.A. (2025). Oilaviy tarbiyada va maktab tarbiyasida yuzaga keladigan risklar. 16-son. 9-11.
2. Хайдаров С. (2024). Spiritual influence on child education in families. Web of Teachers: Inderscience Research. 2 (11). 203-205.
3. Хайдаров С. (2025). Оилаларда фарзанд тарбиясига рухий таъсир ўтказиш. Modern Education and Development. 3 (17). 23-27.
4. Khaydarov S.A. (2025). The role of the use of fine arts in teaching the history of the country. Modern Education and Development. 3 (17). 28-33.
5. Xaydarov S.A. (2025). Ijtimoiy-gumanitar fanlarda raqamli metodlardan foydalanish yo'llari. NEW RENAISSANCE international scientific journal. 2(1). 91-94.
6. Xaydarov S.A. (2025). Yoshlarda vatanparvarlik hissini tarbiyalashda Boburnoma asariga ishlangan miniatyuralarning ahamiyati. Til va adabiyot.uz. 2.11-12.
7. Khaydarov S.A. (2025). On analysis of family factors and social creativity issues in the study of the psychological portrait of educational institutions' leaders. Tuijin Jishu/Journal of Propulsion Technology ISSN: 1001-4055 Vol. 46 No. 2.
8. Хайдаров С. (2025). Pedagogik risklarni boshqarishning nazariy asoslari va globallashuv jarayonidagi ahamiyati. 3 (9). 261-265.